

ВИСЛАВА ШИМБОРСКА

Вислава Шимборска — поетеса и преводачка, е родена в Бнин, близо до Познан. От 1931 г. живее в Краков. През годините 1945—1948 следва полска филология и социология в Ягелонския университет. Дебютира със стихотворението „Търся думата“, публикувано в притурка към „Дженник полски“.

Първата ѝ стихосбирка „Затова живеем“ излиза през 1952 г. От 1953 г. работи в седмичника „Жиче литератке“ като завеждащ отдел „Поезия“. Там започват да излизат от 1968 г. фейлетоните ѝ в рубриката „Незадължителна литература“. Авторка е на стихосбирките „Въпросите, които си задавам“ (1954), „Към Йети“ (1957), „Сол“ (1962), „Всеки случай“ (1972), „Големият брой“ (1976), „Хора на моста“ (1986), „Начало и край“ (1993).

Стиховете ѝ са преведени на 36 езика, в това число и на български. През 1989 г. излезе стихосбирката на В. Шимборска в превод на Блага Димитрова „Обмислям света“.

Мира Костова

НОВИЯТ НОСИТЕЛ НА НОБЕЛОВА НАГРАДА ЗА ЛИТЕРАТУРА ЗА 1996 ГОДИНА

Преди две години, когато трябваше да представя Вислава Шимборска по повод присъждането на званието „доктор хонорис кауза“ на Познанския университет, започнах словото си с констатацията, че тя е велик поет. И сега ще повтора граматичната форма, която използвах тогава. Творчеството на Вислава Шимборска не може да се възприема само като постижение на поетеса сред полските поетеси Уршула Кожол, Юлия Хартивг, Ева Липска, Адриана Шиманска. Нейната поезия има универсално измерение и не бива да я отнасяме към една определена категория.

Как тогава да определим нейната лирика, като продължител на какви традиции? Дълги години критиците писаха за класицизма в съвременната полска поезия. Името на Вислава Шимборска не се споменава в техните научни разработки може би защото не е произнасяла патетични слова за средиземноморския мит, може би поради това че не са ѝ присъщи бароковите особености. Тя следва традициите на Кохановски и Мицкевич, създавайки понятна и стройна поезия, в известен смисъл светла дори

и тогава, когато засяга болезнени и мрачни въпроси. Лириката ѝ е интелектуална и дистанцирана от своя предмет, лирика, в която дискретността и иронията предварително елиминират емоционалната приповдигнатост, не допускат повишаване на тона, да не говорим за някакъв романтичен зов на душата. Според В. Шимборска поезията не е израз на чувствата, а на мисълта и въображението, а също така по своеобразен начин — възхвала и критика на езика.

Тази поезия е философска, по един естествен начин и спонтанно — изцяло философска. Както у един друг известен поет-мислител на ХХ в. — Лешмян, в нея няма размисли, няма научни фрази, липсват директно поставени проблеми. Играта на мисълта произтича от игра на думи и се изявява не в разгласяване на едни или други истини, а в достигането до тях (в разговор и в резултат от него). Свидетелство за това могат да бъдат чудесните рефлексивни стихове от познатата поема за същността на нещата „Разговор с камъка“ или от стихотворението „Гара“ — една учудващо негативна онтология. Поезията на В. Шимборска, изпълнена с толкова мисловни игри, е изтъкана от игра на думи, от непрекъснат диалог с онова, което езикът предоставя на поета, с възможното и невъзможното. Поетесата се доверява на внушенията, подсказани от думите, старее се да ги използва пълноценно и същевременно не е зависима от тях, напротив — тя е господар на езика, разкрива неговите непредвидими и много често непредсказуеми възможности, непрекъснато го обновява и преоткрива.

В поезията на В. Шимборска езикът е винаги ясен, но по свой начин създава проблеми. Поетесата не само си служи с него, не само прави чудесни открития в тази област, но също — косвено или пряко — задава въпросите си на този език, в известен смисъл прави експерименти с него, но това не означава, че твори неологизми (в нейните стихове те изобщо липсват) или пък съставя шокиращи фразеологични съчетания. Тя често използва въпросителни изречения — главна риторична фигура в произведенията ѝ. И тук ще се позова на поредната, употребявана години наред формулировка „лингвистична поезия“. Това определение никога не се е отнасяло до Шимборска, макар че без съмнение тя не е само поет-мислител и представител на неокласицизма. Тя е поетеса с ясно и не толкова демонстративно изложение като Мирон Бялошевски или Тимотий Карпович. Може да се каже, че почти цялото ѝ творчество е възхвала на езика и непрестанна дискусия с ограниченията му, а също и игра на думи, която не води към празна виртуозност. Виртуозното използване на елементите на езика не е самоцелно, то е функционално и проблематично, наситено с много ирония. Като пример за това може да послужи известното стихотворение от последните години „Мнение по въпроса за порнографията“, където майсторската игра и забавата са функция на мъдростта.

Мисловната и езиковата игра, подмолното философстване и постоянните въпроси елиминират точните твърдения и придават многозначност на афоризмите. А това е проява и на едно друго явление, на което се дължат неповторимостта и оригиналността на поезията на Шимборска — учудващото преплитане на сериозното и забавното. Наистина е учудващо, защото поезията ѝ засяга значими проблеми, всеки стих е израз на нейното отношение към най-наболелите проблеми на нашия свят и на нашия век. Те намират израз в поезията ѝ, като ни припомнят концентрационните лагери, холокоста на евреите, войната във Виетнам, тероризма — все големи морални проблеми. Поетесата не е моралистка в широкия смисъл на тази дума. За ролята на авторитет в морала тя никога не е претендирала и няма претенции (приписват ѝ го единствено наивните критици), но именно човешкото поведение и битие са в основата на въпросите, които си задава и които отправя към съвременния свят. Поезията ѝ не поучава, дори не разглежда въпроси от този род, тя свързва моралните аспекти в едно усложнено и многообразно виждане за света. И не дава отговори, а само ги търси.

Актуалността и своеобразното ѝ разбиране за морала съжителствуват с големите екзистенциални виждания. Те се проявяват последователно от момента, когато В. Шимборска се представя пред обществеността като поетеса със собствено мнение в стихосбирката „Към Йети“ (1957). Тази поезия е жизнена в прякото значение на тази дума, това е поезия на основните човешки проблеми — проблемите за живота и смъртта. Без да говори пряко за това, тя постига невероятно, почти безпрецедентно майсторство. В поезията ѝ няма непосредствени размисли, няма да открием онова, което сме свикнали да наричаме рефлексивна лирика, няма разсъждения за отношенията между хората или за смъртта, а всичко това поетесата представя чрез игра на думи и конкретни факти.

И тук му е мястото да се спрем на някои особености от поетиката на В. Шимборска. Тя е поетеса на неокласицизма, но едно от основните средства, с които майсторски си служи, са шегичките, напомнящи понякога бароковото *conceit*. Те имат различен характер — понякога произтичат от разбираната в широкия смисъл игра на думи, понякога се дължат на изненадващата съпоставка между предмети и явления, които обикновено са несравними. Шегата е нещо повече от значим епизод и по принцип представлява композиционна основа на творбата, отправна точка за всичко в нея. Шегата прониква дълбоко в езика и се развива по своеобразен начин. От своя страна това пък е свързано с поредната особеност на поетиката на Шимборска. Тя създава свой свят от конкретни факти. В някои случаи стихотворението е ярък епизод, представен толкова точно, че дори един реалист не би се срамувал (достатъчно е да посочим потресаващото стихотворение „Терористът; той гледа“). Огромна е и ролята на

повторенията. Поетесата е майстор на колажа, събира един до друг различни елементи, служи си с разновидни паралелни понятия. В колажа често се чувства иронията, но прозира и нещо друго: ролята на случайността за човешкото съществуване (това е един от най-интересните и най-значими мотиви в творчеството на поетесата).

Всички елементи на поетиката правят поезията ѝ оригинална и неповторима, а нея — поет от голяма величина. Те предрешават своеобразния подбор от думи — фирмен знак на поетесата, неподражаеми думи, които създават мелодията на стиха, където дори и в най-малкия фрагмент се долавя своеобразният глас на голямата поетеса Вислава Шимборска.

Михал Гловински
Превод от полски: Мира Костова